

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

© 2013

І. С. Дударенко (м. Черкаси)

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА
У ПРОЦЕСІ АСПП

Постановка проблеми. Розвиток і вдосконалення потенційних можливостей майбутнього фахівця як суб'єкта професійної діяльності є актуальною психологічною та соціальною проблемою. Однак реалізація завдань фахового вдосконалення психолога наштовхується на труднощі, які пов'язані з відсутністю наукового обґрунтованої еталонної моделі спеціаліста, критеріїв ефективності його роботи, рівня кваліфікації.

Завданням сучасної освіти є створення умов, які сприяли б розвитку духовного, морального, інтелектуального потенціалу особистості. Розв'язання цієї проблеми у впровадженні особистісно-орієнтованої системи освіти. Серед різноманітних особистісно-орієнтованих технологій ефективним щодо вирішення проблем фахової підготовки психологів-практиків є використання групової психокорекції у вигляді методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН), розробленого академіком АПН України Т.С. Яценко.

Аналіз наукових досліджень. Предметом досліджень вітчизняних науковців є різноманітні аспекти фахового становлення та професійного здійснення психологів, що засвідчують роботи О.Бондаренка, А.Вихруща, П.Горностая, С.Максименка, В.Панка, Н.Пов'якаль, Н.Чепелевої, Т.Яценко та ін. В центрі уваги - висококваліфікований фахівець, який зміг би задовольнити потреби соціальної практики; психолог, професійна діяльність якого була б результативною та сприяла б популяризації психологічної науки і можливостей практичної психології. У зв'язку з цим особливої значущості набуває пошук ефективних шляхів та засобів професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі практичної психології, аналіз яких знаходить своє відображення у науково-методичній літературі [1, 2]. Увага дослідників зосереджена на аналізі критеріїв ефективності роботи психолога, пошуці шляхів та засобів підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Засадовими компонентами професіоналізму психолога є ґрунтові знання, сформована методологія професійного мислення, інтелектуальна й практична готовність до аналізу плинного соціально-перцептивного матеріалу. Показником професіоналізму є здатність передбачати наслідки, прогнозувати подальший розвиток ситуації. У практиці надання психологічної допомоги значну роль відіграє розуміння життєвої ситуації та психічної реальності іншого. У зв'язку з цим у процесі фахового становлення особливої значущості набуває розвиток інтерпретаційних умінь майбутнього психолога-практика.

Вирішити завдання особистісно-професійного розвитку спеціаліста у галузі практичної психології можна шляхом групової психокорекції з глибинною орієнтацією, що сприятиме подоланню внутрішніх суперечностей психіки, розвитку професійно необхідних особистісних якостей та фахових умінь.

Не дивлячись на давню традицію вивчення проблем розуміння та інтерпретації, про що свідчать численні публікації у галузі психологічної герменевтики [3; 4; 5], частина питань залишаються поки що поза увагою науковців і потребує подальших досліджень. Це стосується, зокрема, аналізу психологічних механізмів розуміння, його зв'язків з іншими психічними процесами, особистісного аспекту інтерпретації, з'ясування його чинників та впливу на поведінку і розвиток особистості [4, 5].

Метою нашого дослідження є аналіз можливостей діагностико-корекційного процесу АСПП у розвитку соціально-перцептивного інтелекту майбутніх психологів, зокрема їх інтерпретаційних умінь. Досягнення мети обумовлює необхідність розв'язання таких **завдань**: аналіз теоретичних засад вивчення проблеми інтерпретації; дослідження можливих труднощів інтерпретації у ситуації професійної взаємодії за умови особистісної невідкоректованості психолога; аналіз психокорекційного впливу АСПП на динаміку оцінних суджень суб'єкта як передумову об'єктивної інтерпретації дійсності .

Виклад основного матеріалу. Наше життя сповнене інтерпретаційними моментами. Т.Титаренко зазначає, що "ми інтерпретуємо буденність передусім морально поляризуючи свої враження, оцінюючи всіх навколо, засуджуючи їх або схвалюючи. Ці інтерпретації, які багато в чому є нашими проєкціями, проєктивними очікуваннями, бажаннями і розчаруваннями, створюють двоїстий світ білого-чорного, святого-грішного, доброг-злого, веселого-сумного. Буденний кут зору стає таким собі масовим супер-его, моральним цензором себе, людей, світу"[4, с. 172].

Для психолога процеси розуміння та інтерпретації є засадними у ситуації професійної взаємодії: діагностика, наприклад, за своєю суттю є інтерпретацією; специфіка психокорекційних впливів, зокрема, буде визначатися розумінням та інтерпретацією психічної реальності клієнта.

За визначенням П.Рікера [5], інтерпретація є роботою мислення, що полягає у розшифровці смислу, котрий стоїть за очевидним смислом. На думку Н.Чепелевої [4], інтерпретація є смисловим розумінням, синтезом нового смислу.

А.Брудний [3, 16] наголошує на тому, що "у процесі розуміння світ фактів, які безпосередньо сприймаються і світ суджень взаємно проникають один в одного. Це допомагає людям жити і діяти, і до пори до часу вони не помічають, як багато в їх розумінні та оцінці фактів залежить від дислокації, від точки зору, з якої дивляться на дійсність".

Науковці наголошують на існуванні особистісного інтерпретаційного комплексу, який, на думку О.Лактіонова [6, с.259], є набором інтерпретацій, що розширюється протягом життя людини. Він становить полімодальну сукупність самооцінок, оцінок, суджень, думок, настанов, які формуються шляхом суб'єктивних раціоналізацій та узагальнень за підтримки оточуючих.

Специфіка інтерпретації реальності обумовлена наявністю у суб'єкта такого утворення, як особистісний міф. Він відіграє суттєву роль у ціннісно-смисловій оцінці реальності, її структуруванні з позиції суб'єктивізму. Міфологія особистості трактується як "комплекс ірраціональних уявлень, що беруть участь у цілепокладанні, здійснюючи регуляцію поведінки людини, і слугують для інтерпретації її вчинків. У них представлені судження і вірування, що раціонально пояснюють поведінку, однак сформовані навколо ядра несвідомого" [7, с.72]. Тому, як зазначають далі автори словника, глибинні мотиви поведінки, базові установки опиняються поза свідомим аналізом, зберігаючи ілюзію непохитності, безсумнівності. Ці принципи та відношення є спонукальною силою, загальними життєвими орієнтирами суб'єкта.

Під особистим міфом науковці розуміють: спрощені, ілюзорні уявлення людини, що мають відбиток ірраціональності та підкресленого суб'єктивізму; апперцептивну інтерпретативну систему, на основі якої людина формує уявлення про себе, оточення та дійсність; глибинні, істотно впливові і вкрай важко рефлексовані психологічні змісти, які не зовсім зрозумілим чином конституують і моделюють ціннісно-змістовий простір особистості [4, с.182].

Нашу увагу привертає остання теза у зв'язку з можливістю висвітлення цієї проблеми завдяки глибиннопсихологічній зорієнтованості діагностико-корекційного процесу АСПП. Використання різноманітних засобів дає можливість об'єктивувати прояви несвідомого, пізнати його логіку і зрозуміти витоки суб'єктивізму особистості.

І.Березко [4, 192] твердить, що "специфіка особистого міфу як смислового утворення полягає у тому, що він є узагальненням ситуативного досвіду особистості, який має своєю складовою значуще переживання. Саме воно розставляє смислові акценти; формує стійку емоційну установку, фільтр сприйняття та розуміння дійсності". Емоційні узагальнення дитинства стають фіксованими, формують об'єктні відношення, які обумовлюють специфіку соціально-перцептивного бачення суб'єкта, а відтак й інтерпретацію ним актуальної ситуації.

Поряд із поняттям "особистісного міфу" використовуються й інші, які є близькими за суттю і функціональним призначенням. Мова йде про "сценарну матрицю" Е.Берна, "базові концепції" Н.Пезешкіана, "ірраціональні переконання" Д.Доларда, "патогенні переконання" Дж. Вайса, "поведінкові патерни" Г.Салівана, "фіксовані ідеї" Ф.Флемінга. Науковці одностайні у розумінні витоків зазначених феноменів, вони криються у ранньому дитячому досвіді суб'єкта.

Батьківські настанови генералізованого порядку: "ти повинен...", "необхідно...", "будь...", "ні в якому разі...", "намагайся..." здійснюють суттєвий вплив на формування переконань особистості, а вони є основою виникнення оцінних суджень, крізь призму яких сприймається й інтерпретується об'єктивна реальність. Зазвичай таким ідеям властивий статус безсумнівних істин, які мають прийматися некритично. Оскільки їх делегування супроводжується добрими намірами: опікою, застереженням, попередженням.

Уявлення, які некритично засвоюються особистістю класифікуються як інтроєктивні міфи [4, 194]. Вони функціонують у вигляді моральних приписів, декларованих ідей, алгоритмів, які пропонуються соціумом.

Ранній досвід суб'єкта обумовлює сприйняття дійсності та поведінкові патерни у дорослому житті. Використання оцінкових стереотипів призводить до суб'єктивного бачення дійсності. Основними психологічними механізмами, які обумовлюють викривлення в моделях реальності є генералізація та упущення. Завдяки цим механізмам людина приймає власну картину світу, що є суб'єктивною психічною моделлю реальності, за дійсності. Потреба у захисті власної моделі обумовлює викривлення.

За умови особистісної невідкоректованості психолога-практика сприймання ситуації професійної взаємодії відбувається під тиском суб'єктивних оцінок і ставлень. Бачення людей крізь призму власних упереджень є перешкодою у їх розумінні. Взаєморозуміння ж між людьми забезпечується здатністю інтерпретувати ситуацію у парадигмі партнера, стосовно психолога таке уміння є професійно важливим. Клієнт розраховує саме на розуміння, яке "дозволяє проникнути у приховане, передбачити майбутнє, попереджувати небезпеку"[3, с.9].

Витоки психологічних проблем суб'єкта часто криються у хибному розумінні та тлумаченні життєвої ситуації, іншої людини, самого себе. Кваліфікована психологічна допомога повинна сприяти розумінню клієнтом викривлень у його свідомості, баченню їх глибиннопсихологічних витоків. У зв'язку з цим психолог повинен допомогти виявити ірраціональні установки суб'єкта і сприяти формуванню нового погляду на реалії життя. Екстраполяція власних суб'єктивних суджень і світоглядної позиції на внутрішній світ іншого блокуватиме розуміння специфіки його психічної реальності і породжуватиме професійну неспроможність.

Розуміння є по суті справи індивідуальною реалізацією пізнавальних можливостей особистості. Когнітивна функція розуміння полягає у тому, щоб набути певні знання про дійсність і застосувати їх. Саме тому значущою якістю майбутнього фахівця у галузі практичної психології є високий рівень соціально-перцептивного інтелекту. Однак розуміння – це не лише раціональний процес, він супроводжується почуттями. Викривлене розуміння об'єктивної реальності викликати некорисні емоції, що є неприпустимим у ситуації професійної взаємодії психолога.

Науковці одностайні у розумінні необхідності поєднання емоційного досвіду і когнітивного навчання у груповому процесі. На цьому наголошували Ф.Александр, М.Ліберман, І.Ялом, Л.Петровська, Р.Кочюнас. Корекція поведінки у групі АСПП є результатом емоційного та інтелектуального опрацювання матеріалу. Інтеграція емоційного і раціонального аспектів особистості у пізнанні є передумовою об'єктивного відображення дійсності. У груповому психокорекційному процесі АСПП задіяні пізнавальна, емоційна і поведінкова сфери особистості. Важливим фактором результативності психокорекційного процесу є зниження емоційної напруги та підвищення когнітивної зорієнтованості суб'єкта. Динаміка оцінних суджень суб'єкта під впливом психокорекційного процесу відбувається у такому напрямку: морально-етичні оцінні судження – емоційні – когнітивні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Об'єктивний погляд на реальність набувається шляхом позбавлення від психологічних деструкцій. Їх усвідомлення сприяє розумінню майбутнім психологом того, як його власна проблематика заважатиме професійній реалізації. Інтеграція психічної та об'єктивної реальності є основою професіоналізму, за цієї умови психолог здатен буде децентрувати увагу з потреб власного "Я" на потреби та інтереси іншої людини, турботи й переживання якої стають зрозумілими, прозорими. Показником особистої відкоректованості психолога є розуміння ситуації "тут і тепер", вміння інтерпретувати плинний соціально-перцептивний матеріал. Саме тому "генеральною лінією психокорекційного впливу на суб'єкт є досягнення ним адекватного відображення об'єктивної реальності" [2, с. 202].

Завданням практичної психології є дослідження психічної реальності суб'єкта, пізнання внутрішньої детермінації його поведінки. У зв'язку з цим інтерпретація дійсності, її розуміння та об'єктивне відображення є для психолога професійно значущими. Особистісна психокорекція у вигляді методу АСПП сприяє формуванню оновленого погляду на дійсність і себе у ній. Для фахівця у галузі практичної психології відкриваються перспективи об'єктивного погляду на реальність, її глибоке розуміння.

Подальше вивчення проблеми пов'язане з аналізом специфіки інтерпретації психологом окремих психічних феноменів, розвитком уміння об'єктивно інтерпретувати факти розбіжності декларованих устремлень і реальної поведінки.

Література:

1. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1996. – 264с.
2. Яценко Т., Кміт Я., Коновалова О. Взаємозв'язок між суб'єктивною та об'єктивною реальністю у процесі АСПП. //Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999 - № 4 – с.202-215.
3. Брудний А.А. Психологическая герменевтика. – М.: Лабиринт, 1998. – 276с.
4. Проблеми психологічної герменевтики. Монографія. /За ред. Н.В. Чепелевої. – К.: Міленіум, 2004. – 276с.
5. Риккер П. Герменевтика. Этика. Политика. – М., 1995. – 160с.
6. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта. – Харьков: Бизнес Информ, 1998. – 492с.
7. Психология личности: Словник-довідник /За ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320с.

Резюме. У статті розглядається значущість інтерпретаційних умінь психолога в його професійній діяльності. Аналіз здійснюється у контексті необхідності подолання суб'єктивізму сприйняття та трактування інформації та можливостей АСПП у вирішенні цієї проблеми.

Ключові слова: інтерпретація, розуміння, психічна та об'єктивна реальність.

Резюме. В статье рассматривается значение интерпретационных умений психолога в его профессиональной деятельности. Анализ осуществляется в контексте необходимости преодоления субъективизма восприятия и понимания информации а также возможностей АСПП в решении этой проблемы.

Ключевые слова: интерпретация, понимание, психическая и объективная реальность.